

Sociale misforståelser og social pejling

Professor emeritus i rettsociologi og kriminologi ved Københavns Universitet, dr.jur. Flemming Balvig

---

Normer styrer adfærd.

Vor adfærd styres i høj grad af normer, dvs. den oplevelse vi har af andres forventninger. Det gælder også risikoadfærd såsom kriminalitet, misbrug, mobning o.m.a. Man kører vildt, stjæler i butikker, skyder på rivaliserende bander eller bedrager/snyder i den helt store stil for at opnå eller bevare tilhørsforhold; for at blive beundret, opnå respekt, anerkendelse og social status blandt dem, man deler normer med. Der er formentlig tale om den mest centrale mekanisme bag langt det meste børne- og ungdomskriminalitet, som fortrinsvis foregår i grupper eller er indirekte grupperelateret, men i forbløffende omfang også bag særdeles meget af voksnes kriminalitet.

Normer er det flertallet – halvtreds procent eller flere – foretager sig, mener eller forventer. Normer kan være deskriptive eller præskriptive. Konstateringen af, at 87 pct. børster tænder hver morgen er et eksempel på en deskriptiv normer. Hvis 94 pct. mener, at man bør børste tænder hver morgen, så er der tale om en præskriptiv norm. Når det drejer sig om betydningen for adfærd, så er det selvfølgelig især de præskriptive normer, der har interesse, men det er også forbløffende, hvilken rolle rent deskriptive normer kan spille, hvor man blot efterligner, hvad flertallet foretager sig; flamingo-effekten er det blevet kaldt efter flamingoerne, hvor det enkelte medlem af dyreflokken i ekstrem grad opfører sig som de andre, selv når det drejer sig om at blive syg eller dø.

Normer og oplevede forventninger.

Det centrale element i præskriptive normer er oplevede forventninger. Betydningen heraf for adfærd kan sammenfattes i en generel og grundlæggende socialpsykologisk teori med følgende ordlyd: adfærd kan ses som resultatet af, at individet i en given situation forsøger at leve op til de forventninger, det føler rettet mod sig selv fra den del af omverdenen, det i situationen tillægger størst vægt (= referencepersonen eller referencegruppen). Normer, og den måde de virker på, er situationelle. Torsdag aften i familiens skød undlader Carl Børge at drikke sig fuld, selv om han har lyst til det, fordi kæresten har slået op – på grund af forældrenes stærke afstandtagen fra den slags. 24 timer efter drikker han sig fuld som aldrig før til gymnasiefesten, selv om han ikke længere har lyst til det – fordi det gør alle de andre, og han ikke vil være den kedelige.

Veje til ændring af normstyret adfærd.

For adfærd, der i væsentlig grad er normstyret, er der to veje, man kan gå for at ændre denne.

- *Den ene* er at forsøge at overbevise personen om det ønskelige i en anden form for adfærd og forsøge at give personen styrke til at gå imod normen eller skifte referencegruppe (som også ofte vil betyde udskiftning af medlemsgruppe). Programmer og tiltag, der satser på dette, lykkes af og til, men de har sjældent større succes. Værdier og holdninger er en del af vor personlighed, og dem skifter vi ikke ud lige så let som underbukser. Det vil i givet fald blive oplevet som et identitetstab, og et sådant har de fleste et stærkt psykologisk immunforsvar imod. Det samme kan man sige, at vi har mod det tab af oplevet anseelse, respekt, tilhørighed og socialt fællesskab, som det at gå imod normerne eller udskifte det sociale netværk kan betyde.

- *Den anden* vej er udefra at forsøge at ændre på normerne, men det er også en særdeles vanskelig øvelse. Viden og uddannelse, kampagner i lange baner og i mange udformninger, overtalelsesforsøg fra autoriteter, overtalelsesforsøg fra ligestillede, straf, belønninger og meget andet er forsøgt i mere eller mindre fast form som tiltag og programmer, men sjældent med den ønskede effekt.

Sociale misforståelser.

Nu viser det sig så, at normer i større eller mindre grad er fiktive. De forventninger, man oplever rettet mod sig selv, svarer ikke til de forventninger, eksempelvis kammerater faktisk har. Man taler om *sociale misforståelser*. Nogle eksempler:

- I en nu klassisk undersøgelse af nogle 9. klasser i Københavnsområdet havde 9 pct. prøvet at ryge hash inden for den seneste måned, men 18 pct. mente, at deres bedste ven/veninde havde gjort det. Det gennemsnitlige gæt på, hvor mange i klassen der havde prøvet at ryge hash inden for den seneste måned, var 36 pct.; for de jævnaldrende på skolen 52 pct. og for de jævnaldrende unge i Danmark som helhed, 78 pct. Den korrekte procent i sidstnævnte tilfælde var 5 procent.
- Et landsdækkende rundspørge blandt unge viste, at kun et mindretal syntes, at det var dem, der drak sig fulde til en fest, der var sjovest at være sammen med, men de fleste troede at andre unge fandt de fulde sjovest.
- I et af de af regeringen udpegede ghettoområder fandt man blandt folkeskolens afgangsklasser, at hele 93 pct. syntes temmelig eller vældig godt om at gå i skole. De troede imidlertid, at det kun var lige godt halvdelen af deres skolekammerater – 51 pct. – der havde denne holdning. Deres forældre forestillede sig, at det måtte være omkring 48 pct., deres lærere omkring 56 pct. og SSP i området omkring 38 pct.

Det ser ud til, at forekomsten af sociale misforståelser er mere udbredt vedrørende risikoadfærd end ved andre former for adfærd, men det betyder ikke nødvendigvis, at der altid og ved alle former for risikoadfærd findes sociale misforståelser. I modsætning til udenlandske undersøgelser har man i danske undersøgelser bl.a. fundet, at når det drejer sig om mobning, så har børn og unge et forholdsvis korrekt billede af forekomsten heraf, eller at de ligefrem undervurderer forekomsten af mobning.

Sociale misforståelser kan være større eller mindre, og have forskellig karakter. Mest fokus har der været på den særlige situation, hvor man tror flertallet mener eller gør noget, hvor det faktisk kun er et mindretal der mener eller gør det – som i drikken-sig-fuld-til-fest-eksemplet ovenfor. Det kaldes for *en flertalsmisforståelse* (= ægte flertalsmisforståelse, majoritetsmisforståelse, pluralistisk uvidenhed eller falsk unikhed).

Som ved al anden påvirkning af andre mennesker er det heller ikke nemt at mindske sociale overdrivelser, men erfaringen er dog, at det gennemgående nemmere end at påvirke selve normerne, og hvordan man forholder sig til disse.

Social pejling.

Den proces, hvorved man gennem forskellige programmer og tiltag søger at mindske sociale misforståelser, kaldes for *social pejling*. Ved social pejling konfronteres dem, det drejer sig om – hvilket fx kan være en skoleklasse – med deres sociale misforståelser, og man ender op med at aftale, hvad man kan og vil gøre for at sikre at disse ikke opstår (igen) fremover.

Der findes tre forskellige former for social pejling. Ved *individuel pejling* konfronteres den enkeltes forestillinger om normerne med de faktiske fx via en computer eller en psykolog. Ved *massepejling* sker det via massemedier til en større gruppe, fx en hel skole; plakater, sociale medier, film m.v.

Den tredje er *gruppepejling*, der faktisk er 'opfundet' i Danmark, og nu har fundet ganske stor udbredelse i praksis, ikke mindst i netop skoleklasser. Gruppen konfronteres med eventuelle sociale misforståelser, udfundet gennem en lille forudgående undersøgelse. Resultaterne præsenteres for gruppen i form af en kortfattet rapport (1-2 sider), præsenteret af en person udenfor gruppen, fx en lærer eller en man har hyret til formålet.

I flere kontrollerede forsøg, bl.a. i det såkaldte Ringstedforsøg og i AarhusEksperimentet – men senes også i et eksperiment i Norge – har gruppepejling i den nævnte form vist sig ganske effektiv med hensyn til at reducere sociale misforståelser og den risikoadfærd misforståelserne vedrører. Forsøg med andre former for gruppepejling tyder dog på, at det ikke er ligegyldigt, hvordan det sker og/eller at effekterne ikke er så store som tidligere. Samfundet og ungdommens situation har ændret sig.

Litteratur:

Ringstedforsøget – livsstil og forebyggelse i lokalsamfundet, Balvig, Holmberg & Sørensen, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2005.

Flamingoeffekten - sociale overdrivelser og social pejling, Flemming Balvig & Lars Holmberg, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2014.

Fra Kriminologi til Kriminalprævention, Flemming Balvig, Trykværket/AFFORD, 2020.

Det Kriminalpræventive Råds hjemmeside: <https://dkr.dk/tidlig-forebyggelse/skolen/sociale-misforstaaelser/> (downloaded 05.02.2021)

<https://www.tokeegerschou.dk/taabi> toke@tokeegerschou.dk